

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СОЛОСПІВІВ ВАСИЛЯ БЕЗКОРОВАЙНОГО В РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ

У статті здійснено аналіз солоспівів українського композитора Василя Безкоровайного, які написані ним в Україні та діаспорі. Виокремлено особливості поетичних біблійних текстів та віршів українських поетів, які стали основою для музичних творів. Звернена увага на їх вивчення у роботі зі студентами вищих музичних навчальних закладів.

Ключові слова: солоспів, поетичний текст, студенти, композитор, Василь Безкоровайний.

Українська національна професійна камерно-вокальна музика пройшла шлях свого становлення і розвитку у XIX ст. У творчості Миколи Лисенка відбувся синтез традиції народної ліричної поезії, сентиментальної пісні-романсу, опосередкування природи української мовної інтонації в цілому і національної поетичної творчості. Шляхами, накресленими класиком української музики, слідували вітчизняні композитори XX ст., серед яких і Василь Безкоровайний (1880-1966). Незважаючи на вагомий внесок композитора, про нього не так вже й багато відомо в Україні, оскільки емігрувавши за її межі під час Другої світової війни, на рідній землі він залишався забороненим автором. Повернення імені Василя Безкоровайного, як і його творчої спадщини, розпочалось з часу проголошення незалежності України. Значну увагу висвітленню творчої постаті композитора присвячено у монографіях Г. Карась [4], О. Басси [1], статті Н. Толошняк [7].

Метою розвідки є привернення уваги викладачів та студентів вищих навчальних музичних закладів до солоспівів українського композитора Василя Безкоровайного. Для досягнення мети необхідно вирішити наступні завдання: виокремити корпус вокальних творів Василя Безкоровайного на основі друкованих джерел; здійснити їх теоретичний та виконавський аналізи; випрацювати рекомендації педагогам щодо роботи над солоспівами композитора.

У творчості Василя Безкоровайного вокальна музика представлена широким колом солоспівів, мелодекламацій, вокальних ансамблів різної тематики. Рукописи та першодруки першої третини XX ст. цих творів зберігаються в Тернопільському обласному краєзнавчому музеї (фонд 8343), куди вони були передані із США родиною композитора в перші роки незалежності України.

До наукового та концертного обігу в нашій країні солоспіви Василя Безкоровайного входять в останнє десятиліття. Вперше шість солоспівів композитора були опубліковані у 2005 р. [3, с. 46–65]. Активна діяльність з пропагування творчості композитора належить творчому подружжю Богдана та Наталії Безкоровайних. Завдяки їм, повне зібрання вокальних творів Василя Безкоровайного вийшло у світ у 2014 році і видрукуване в окупованому Криму [2].

Василь Безкоровайний завжди перебував у гущі культурно-просвітницької діяльності в Галичині і українській діаспорі. Її розмаїття і багатогранність стимулювали творчість композитора, яка була вкрай необхідною для духовного зростання краян і збереження національної ідентичності українцями за межами рідної землі. Василь Безкоровайний часто акомпанував співакам, зокрема своїй дружині Стефанії Стебницькій та Михайлу Голинському. Очевидно, саме тому він з особливим пієтетом ставився до жанру романсу. Його творчість у цьому жанрі можна поділити на два умовні періоди: до Другої світової війни (в Україні) і після неї (у США). Найбільшу частину цієї спадщини було написано композитором в першому періоді. І саме тоді ці твори були досить популярними. В Галичині це був час становлення музичного професіоналізму і в 1937 році Василь Безкоровайний був прийнятий до складу СУПрому, членами якого були тільки професійні музиканти.

Як відзначає Г. Карась, «для солоспівів композитор обирає особливе коло поетів, творчість яких була йому близька за образним настроєм, пісенністю поетичної мови, великою гамою втілених почуттів: Т. Шевченка, М. Шашкевича, С. Руданського, Лесі Українки, О. Олесья, Б. Лепкого, М. Філянського, Г. Черинь. Паралельно із любовним романсом у його творчому доробку представлений ліричний музичний пейзаж – «На склоні гір» (Б. Лепкого), «Чари ночі» (О. Олесья), філософська лірика – «Думи мої» (Т. Шевченка), сатира «Треба всюди приятеля мати» (С. Руданського) [4, с. 546]. «Вокальна партія у солоспівах композитора здебільшого поєднує пісенну наспівність з декламаційною виразністю, вона інтонаційно близька до народних українських пісень, особливо своєю ритмічною змінністю та типовими каденційними розспівами» [7, с. 165]. Для збагачення фактури окремих солоспівів композитор вводить до супроводу, окрім фортепіано, віолончель.

© Велка О., 2015.

У ранній період творчості (1910-ті рр.) Василь Безкровайний пише солоспіви на слова Филипа Миська і Миколи Філянського. В цей час проявляється його любов до поезії трьох авторів: Тараса Шевченка, Богдана Лепкого та Олександра Олеся. Характеризуючи жанрово-стильові особливості творчості Василя Безкровайного, Оксана Басса відносить його до неоромантичної течії в українській музиці першої третини ХХ ст. з помітним впливом естетики бідермаера [1, с. 146].

Солоспів «Заграй мені, бандуро» на слова Филипа Миська написаний композитором у 1910 році для високого голосу. Монолог-звернення до бандури ілюструється фортепіанним супроводом, який у вступі імітує перебір струн бандури арпеджіато, а під час співу – щипкові акорди та тремоло. Солоспів «І сад зацвів» на слова Миколи Філянського (1873–1938) – ліричний пейзаж для високого голосу.

У вокальних мініатюрах композитора яскраво виражений національний колорит: «Спираючись на народні пісні баладного типу і елементи думного епосу, композитор створив баладу на слова Ю. Федьковича і думу «Плач невільників» [1, с. 69].

Слід зазначити, що В. Безкровайний здійснює гармонізацію не однієї, а двох дум – окрім названої, ще й «Утеча братів з Азова». Майстерне поєднання вільного характеру думи в структурі солоспіву надає творові особливості виразності і драматизму в розвитку історичних подій, що вимагає від виконавця відповідної емоційної подачі художнього образу, уміння керувати динамікою фразування, виразовими засобами тощо. Найбільшу складність у роботі над цими двома творами становить відтворення музичного ритму, який базується на нерівно складеному вірші, де кожна складенота становить самостійну часокількісну одиницю, залежну від акцентуації слова, від логічних цезур вільного вірша дум.

Богдан Лепкий (1872–1941) був серед членів творчої спілки «Молода Муза», яка відіграла важливу роль у розвитку західноукраїнської культури. Його творчість, як зазначає О. Басса, «характеризує декадентська меланхолія, осіння туга, прощання, відчуття смерті в природі» [1, с. 104]. Вірші поета насичені фольклорними образами, які за формою і змістом нагадують народні пісні. Василь Безкровайний написав на слова Богдана Лепкого кілька солоспівів: «На склоні гір», «Де ж ти, листочку», «Рожевий квіте», «Снишся мені». В них композитор залишився прихильником національного романтизму, з виразною опорою на народнопісенні джерела та прикладну побутову інтонаційну сферу. Оскільки солоспіви на слова Богдана Лепкого і Олександра Олеся були написані композитором у ранній період творчості, то вони, на відміну від творів пізнішого періоду, лаконічніші, більш ліричні, а мелодика – наспівна, кантиленна. Тричастинна репризна композиція «На склоні гір» поєднує речитативну описовість (перша і третя частини в розмірі 4/4, темп *andante*) і схвильований ліричний монолог-звернення до сосни (розмір 6/8, темп – *Piu mosso*). Ліричні мініатюри «Де ж ти, листочку», «Рожевий квіте» та «Снишся мені» з чітко розміреною вальсopodobною пульсацією написані для високого голосу з добре розвиненою верхньою ділянкою діапазону, яскравими високими нотами, вимагають емоційного фразування, активної емісії звука та збалансованого цілеспрямованого дихання.

Композитор звертається до поезії символіста Олександра Олеся (1878–1944) і пише на його тексти солоспіви «Гроза пройшла», «Малесенька ластівка» (обидва – для баритона), «І знов страшні чутки...» (для баса), «Жита», «Затремтіли струни», «Чари ночі» – для сопрано. «Поет вважав музику найкращим втіленням стану душі, людських переживань. Створюючи свої вірші-пісні, він чув їх у звучанні музичних інструментів – арфи, ліри, кобзи» [1, с. 89]. Тому його поезія «сповнена загадкових ритмів, мелодій, тонів і насправді моцартівської легкості, стала невичерпним джерелом для композиторів», – пише у передмові до збірника поета Р. Радишевський [6, с. 15]. На відміну від солоспівів на слова Б. Лепкого, у творах на слова Олександра Олеся композитор більш прискіпливо розбудовує загальну структуру, деталізує партію соліста, чітко слідує за поетичним текстом.

Глибокої скорботи за рідним краєм сповнений солоспів «Жита», який композитор написав в еміграції у США. Не зважаючи на те, що раніше на цей віршований текст солоспів написав Нестор Нижанківський, який користувався популярністю у виконанні відомих українських співаків, Василь Безкровайний пише власну інтерпретацію. Драматизм поетичних рядків посилюється хвилеподібним рухом мелодії, частими стрибками, хроматизмами, мелізмами.

Драматизований монолог «І знов страшні чутки...» для баса вимагає віртуозного володіння голосом, акторської майстерності для створення яскравого художнього образу.

Для ліричних солоспівів «Чари ночі» (для сопрано) і «Малесенька ластівка» (для баритона) характерні надзвичайна мелодійність і задушевність, глибокий ліризм і щирість почуттів. Твори корисні для формування співацьких навичок уже на початковому етапі навчання, зокрема плавного

голосоведення, кантилені, рівномірного і повноцінного дихання, опори звука тощо. Майстерно викладений інструментальний супровід не тільки підтримує виконавця, а й підкреслює світлий і чистий образ творів, щире і глибоке почуття причетності до скороминушності життя.

Стрілецька пісня для Василя Безкровайного, як і для інших композиторів Галичини, стає основою для професійного аранжування-переосмислення широковідомих авторських мелодій і поетичних текстів. Лірика Романа Купчинського (1894–1976), зокрема його текст «Засумуй, трембіто», знайшов своє оригінальне втілення у солоспіві Василя Безкровайного для високого голосу. Мелодика твору має кантилений хроматизований характер, що посилює загалом трагічну картину скорботи за загибеллю тисяч воїнів Української Галицької Армії та українських січових стрільців, що боролися на незалежність України.

Мініатюру «До праці» на слова Бориса Грінченка (1863–1910) можна вивчати зі студентами першого року навчання, оскільки вона технічно не складна, має кантиленну мелодику.

До творів духовної тематики композитор звертається у другому (американському) періоді. Духовні твори – це розмова з Богом, урочистий характер якої пом'якшується впливом народної лірики. Найвище буття, всеохопленість, всемогутність і святість Бога виражена мовою Святого письма, якою людина звертається до Всевишнього. У вокальних партіях духовних творів, які можна віднести до жанру романтичної релігійної пісні, В. Безкровайний використовує декламаційну патетику, виразне фразування, рецитацію.

Псалом «Вскую отринул мя еси» написаний для баса. У ньому композитор шукав аналогій, які б найбільше відповідали ідеалу вільної, духовно досконалої особистості. У роботі зі студентами необхідно звернути увагу на збереження однорегістрової манери голосотворення і тембрового насичення особливо у верхньому регістрі. Твори «До тебе Господи» (Псалом 24) та «Боже, в ім'я Своє» (Псалом 53) написані для високого голосу. І хоч обидві є молитвою, яка звернена до Господа, у першому переважає речитативний стиль, у другому – кантилений. Композитор часто застосовує висхідні та нисхідні стрибки на кварту, квінту, сексту, октаву, що потребує роботи над збереженням однієї позиції звукоутворення. Солоспів «Мій Боже милий» (Подражаніє 11 Псалму, слова Тараса Шевченка) написаний для баса. Вірш Т. Шевченка є вільним переспівом 11 псалма із церковнослов'янського тексту. Поет використовує лише окремі слова й фразеологізми, на відміну від біблійного оригіналу, акцентується мотив громадянського покликання поета – захисника народних інтересів. Характер твору (за жанром – сцена-монолог) – надзвичайно драматичний, напружений, з широкою динамічною скалою, різкими і часто несподіваними динамічними спадами і наростаннями.

У творах на слова Тараса Шевченка композитор найбільш близький до фольклорних джерел. Це: «Калина» (для контральто або баса), «Сон» («Гори мої») та «Посажу коло хати» (обидва – для баритона). Монолог «Сон» у першій ліричній частині сповнений хроматичних ходів та мелізматики, у другій – драматизація досягається завдяки стрибкам, пунктирному ритму, наростанню напруги. Солоспів «Посажу коло хати» – ідеалістична картина із домінуючою виразною, легкою мелодією, яка близька до народної пісні.

Глибоким почуттям безнадійного суму за рідним краєм, жалем самотньої людини проинятий солоспів «І все-таки до тебе» на слова Лесі Українки для високого голосу. Широкий діапазон мелодії (ре першої – ля другої октави), октавні стрибки, пунктирний ритм, тріолі підкреслюють душевний надрив, що межує з розпачем. Солоспів вимагає міцного голосу і опори звука, активного звукоутворення, розвиненого вокально-моторного слуху, збалансованого дихання, виразного фразування і емоційності в розкритті художнього образу.

Солоспів «Молилася» (слова Юрія Федьковича) написаний для високого голосу з добре розвиненою верхньою ділянкою діапазону, яскравими високими нотами. В роботі над твором необхідно приділяти особливу увагу емоційному фразуванню, активній емісії звуку та цілеспрямованому диханню.

У солоспівах «Сокілька княгиня» (баллада Юрія Федьковича), «Засумуй, трембіто» (слова Романа Купчинського), «Треба всюди приятеля мати» (слова Степана Руданського), «Заграй мені, бандуро» (слова Филипа Миська), «І сад зацвів» (слова Миколи Філянського), «Дністрованка» (слова Маркіяна Шашкевича) – для сопрано, «До праці» (слова Бориса Грінченка) – для мецо-сопрано композитор близький до фольклорних джерел. Він спирався на пізні пласти пісенно-танцювальної міської музики, тісно пов'язаної з традиціями й жанрами побутового музикування, зокрема до його салонних зразків.

Сатира «Треба всюди приятеля мати» на слова Степана Руданського (1834–1873) – яскрава жанрова картинка для високого жіночого голосу. Це – діалог побожної жінки, яка кладе свічку перед

святим і нечистим, і людьми, які засуджують її вчинок. У цьому солоспіві Василь Безкоровайний використовує речитативну ритмомелодіку, дроблення тривалостей до шістнадцятих.

Проаналізовані твори Василя Безкоровайного є досить складним для виконання студентами, оскільки вимагають доброї вокальної техніки і стійких вокальних навичок – широкого діапазону голосу, активного голосоведення, емоційності виконання – якостей, які характеризують зрілість голосу та емоційно-образне мислення співака. Тому їх варто вивчати на старших курсах.

Загалом, музика Василя Безкоровайного щира, національно своєрідна, мелодійна. Творчість композитора сягає корінням рідної землі, вона тісно пов'язана з народним пісенним мелосом, хвилююча у своїй задушевній ліричності. Саме домінування особистісної лірики є характерною рисою камерно-вокальної спадщини В. Безкоровайного. Вона «характеризується багатством музичних образів і використанням різноманітних форм їх втілення: від споглядальності до драматизуючого психологічного загострення, від використання інтонаційних зворотів української побутової лірики – до символічних елементів. Зате твори на слова Т. Шевченка являють собою інший жанрово-інтонаційний пласт, сформований ще у творчості М. Лисенка – лірико-драматичний романс із соціальним відтінком, для якого характерна поглиблена психологізація музичних образів» [1, с. 76].

Любов Кияновська дуже влучно підсумовує актуальність вивчення творів Василя Безкоровайного зі студентами. Музикознавець вважає, що головна прикмета цих вокальних мініатюр – «привабливість, мелодична яскравість, національна характерність, демократичність вислову, що природно поєднується з прекрасним володінням усім арсеналом засобів композиторської техніки. На тлі низькопробної звукової продукції, яка виходить з-під пера неграмотних шоуменів і активно пропагується на телебаченні, радіо та в Інтернеті, пісні Безкоровайного вирізняються високим професійним рівнем, добрим художнім смаком, знанням вокальних можливостей, а відтак – зручністю для виконавців, що, однак, вимагає від них і відповідної вокальної підготовки та вдумливої роботи над художнім образом» [5, с. 9–10].

1. Басса О. Западноукраинская камерно-вокальная музыка первой трети XX века. Особенности развития [Текст] / Оксана Басса. – Saarbrücken, Deutschland: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. – 264 с.
2. Безкоровайний В. Вокальні твори [нотне видання] / автори проекту та упоряд. Н. Безкоровайна та Б. Безкоровайний / Василь Безкоровайний. – Сімферополь : Сімферопольське науково-творче т-во Василя Безкоровайного, 2014. – 183 с.
3. Безкоровайний В. Музичні твори / укладач С. І. Ольховіченко / Василь Безкоровайний. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2005. – 92 с.
4. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі XX століття [Текст]: [монографія] / Г. Карась. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. – 1164 с.
5. Кияновська Л. Талант, який народився в Україні / Любов Кияновська // Безкоровайний В. Вокальні твори [нотне видання] / автори проекту та упоряд. Н. Безкоровайна та Б. Безкоровайний / Василь Безкоровайний. – Сімферополь : Сімферопольське науково-творче т-во Василя Безкоровайного, 2014. – С.4–10.
6. Радишевський Р. Журба і радість Олександра Олеся / Р. Радишевський // Олесь О. Поетичні твори : Твори в 2-х т. – К. : Дніпро, 1990. – Т.1. – С. 5–47.
7. Толошняк Н. Творча та музично-просвітницька діяльність Василя Безкоровайного / Н. А. Толошняк // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – Вип.1. – С. 162–168.

В статті зроблено аналіз вокальних произведень українського композитора Василя Безкоровайного, які написані ним в Україні та діаспорі. Виділено особливості поетических біблейських текстів та стихотворень українських поетів, які послужили основою для музикальських сочинень. Уделено увагу їх вивченню в роботі зі студентами вищих музикальських навчальних закладів.

Ключевые слова: вокальное произведение, поэтический текст, студенты, композитор, Василий Безкоровайный.

The article analyses solo songs by Ukrainian composer Vasyl Bezkorovainyi that were written in Ukraine and in diaspora. The author emphasizes peculiarities of poetical scriptures and poems by Ukrainian poets that became basis for musical compositions. Special attention is paid to their study in the process of work with students at higher educational musical institutions.

Key words: sol songs, poetical scripts, students, composer, Vasyl Bezkorovainyi.